

Lotte Hedeager 1992. Iron Age Societies. From Tribe to State in Northern Europe 500BC to AD700

Ülevaate koostas Ester Oras (2007)

Taani arheoloog Lotte Hedeager on üks paljudest rauaaja aarete uurimisega tegelenud teadlastest. Tema käsitlustes on esindatud ka vaatepunktid, et vähemalt osad aaretest on peidetud religioossetel/rituaalsetel põhjustel ning vastavate aarete väljaselgitamiseks seab ta esikohale mitte niivõrd aarde leiukeskkonna kuivõrd selles leiduvate esemete koosluse analüüsi. Et antud temaatika on äärmiselt huvipakkuv siinkirjutaja magistritöö seisukohalt (esialgseks teemaks „Eesti keskmise rauaaja aarded”), sai L. Hedeageri 1992. a inglise keeles ilmunud monograafia valitud üheks aarete laiema vaatluse ja tõlgendamise võimaluseks. Järgnevalt püüaks aga analüüsida Hedeageri lähenemisviise, meetodeid ja teoreetilist tausta, pannes suuremat rõhku magistritööd lähemalt puudutavatele teemadele, et paremini mõista Hedeageri poolt pakutavaid seoseid ja interpretatsioone.

Teooria ja meetodid

Hedeageri töö keskendub Taani alade riiklike formatsioonide toimumisele st põhiküsimus on, millal toimus üleminek hõimuühiskonnalt riiklikele moodustistele. Kui tavaliselt seostatakse seda viikingi aja ja kuningas Harald Sinihambaga (kuulsate Jellinge ruunikivide alusel 10. saj II pool), siis Hedeager toob antud muutuse oluliselt varasemasse perioodi s.o varase ja hilise rooma rauaaja vahele (180/200 – 350/400m.a.j), toonitades samal ajal, et protsessiks vajalikud eeldused ja hilisemad arengud toimusid pidevalt nii vastavale ajajärgule eelnenud kui ka järgnenud perioodidel (Hedeager 1992, 1).

Hedeageri metoodikas on kaks põhialust. Esiteks peab ta oluliseks pikale ajavahemikule keskenduvat uuringut, mis antud töös katab üle tuhande aastase perioodi. Ainult selline pikale perioodile keskenduv muutuste ja arengute jälgimine ning võrdlus võimaldavat teha laiapõhjalisi järeldusi ühiskonnas toimunud protsesside kohta ja leida vastavaid murdepunkte või järjepidevust, mis lühemate ajavahemike puhul on praktiliselt võimatu püüe (Hedeager 1992, Prefaces vii, 4-5).

Tuleb nõustuda, et tõepoolest on ühiskonnas toimuvate protsesside jälgimine ja nende üldistamine mõttekas just pika perioodi põhjal, kuid paratamatult peab ka siin arvestama asjaoluga, et mida suurem ajaline ja ruumiline mahtuvus, seda suurem võib olla tehtav viga. See aga omakorda võib hakata kumuleeruma üksteisele toetuvate interpretatsioonide puhul, muutudes omamoodi ringkäenduseks. Siinkirjutaja ei taha loomulikult seada kahtluse alla pikaperioodiliste käsitluste vajalikkust, kuid on selge, et isegi selliste väikeset piirkondade nagu Taani sees olid rauaajal mitmed erinevad väiksemad piirkonnad, mille arengu eripalgelisus arheoloogilises materjalis selgelt eristub. Näiteks on teada suured erinevused varase germaani rauaaja Jüüti poolsaare aarete leiukontekstides, kus piirkonna põhjaosas domineerivad vesikeskkonda paigutatud ehete ohverdused, lõuna osas leitakse sarnaseid esemeid aga kuivaladelt. Samal ajal domineerivad Fyni saarel kunagistest keskustest või nende lähialadelt leitud aarded. Kõiki neid kolme olukorda saab tõlgendada üsnagi erinevalt st näha erinevaid peitmispõhjusti ja ühiskonna arengut nende taga.

Teine metoodiline põhimõte, millele on üles ehitatud kogu Hedeageri uurimus on kolme arheoloogilise leiugrupi analüüs s.o kalmed, aarded ja asulakohad. Põhjendusena on ta toonud, et selline valik võimaldab teatud kategooriate piiritlemist ja nende järgimist läbi kogu rauaaja, kätledes endas nende sisemisi muutusi ja arengut (Hedeager 1992, 5). Nende gruppide sees on tehtud omakorda arheoloogilise materjali jaotused (näiteks aarete puhul

esemetüüpide grupeerimine või kalmete puhul matusetüüpide eraldi analüüs), sest see võimaldab analüüsida konkreetseid muutusi vastavas materjalis pika perioodi jooksul (Hedeager 1992, 6). Hedeager analüüsib neid kolme põhigruppi järgnevates peatükkides eraldi, pühendades omakorda iga grupi sees toimunud jaotusühikutele rohkelt ruumi. Alles detailse analüüsi järel hakkab ta neid viimastes peatükkides võrdlema ja neis toimunud muutuste taga nägema ühiskonnas toimunud arenguid, mida vastava perioodi aarded, kalmed ja asulakohad kinnitavat näivad.

Selline käsitlus on igati tänuväärne, sest ilmselgelt on toimunud üksikasjalik arheoloogilise materjali analüüs. Lähenemine üksikult üldisele näib siin üsna ilmne ja tundub, et üldistused põhiküsimuse osas (riiklike moodustiste teke Taani alal) tehakse detailse materjali vaatluse põhjal. Ometi selgub tema teoriakäsitluses, mis tegelikult on esitatud kohe töö alguses, midagi muud.

Hedeager paigutab ennast uue arheoloogia esindajate alla ning nende sees omakorda marksistliku antropoloogia ning ajalookäsitluse ja struktuuralse marksismi pooldajate hulka. Nõnda distantseerub ta postprotsessualistidest, mis peab ajaloo käiku unikaalseks ja reeglitele mittealluvaks. Hedeager rõhutab, et iga interpreteering peab arvestama teatud ajalooopsesside üldkehtivate reeglitega ja iga ühiskond pole seega unikaalne ning vaid eraldi, ainulaadsena tõlgendatav (Hedeager 1992, 22).

Hedeager selgitab, et olemasolev teooria on kui mõtlemise vahend ja teooria luuakse ajaloos väljakujunenud reeglistiku alusel (marksismi puhul siis peamiselt materiaalsete vahendite omamise ja kontrolli probleem) ning andemete metoodiline analüüs loob teooria ümber teadusliku vormi. Need alusteooriad annavad põhja konkreetsetele interpretatsioonidele ja pakuvad selle põhjal teooria täiustamise viise (Hedeager 1992, 22). Järelikult pooldab Hedeager üldist olemasolevat teoreetilist raamistikku ja induktiivset (üldiselt üksikule) analüüsi (Hedeager 1992, 22).

Siit tuleneb ka põhimõtteline erinevus andmete ja teooria primaarsuse hindamisel. Antud monograafias on olulisem teooria ning võib tekkida küsimus, kas ei juhtu mitte andmete omamoodi sisse loksutamine olemasolevasse konteksti, mis ehk pole just kõige õigem lähenemine. Samas on olukord lahendatav asjaoluga, et andmete analüüsil ei tohi olla meelevaldne ning nende tõlgendamisel tuleb jääda enese- ning materjalikriitiliseks. Kui sellistel alustel tehtud analüüs ka tõepoolest olemasolevasse teooriasse sobitub, siis leiab teooria tõepoolest kinnitust ja uurijate poolset positiivset hinnangut selle edaspidiseks kasutamiseks.

Hoopis teine lähenemine oleks teooria loomine andmete põhjal, mis tõstab esikohale just analüüsitava materjali. Ühest küljest tundub see ju õigem, kui eeldada, et iga uuritav olukord ja kontekst võib olla põhimõtteliselt unikaalne ja reeglitele allumatu ning teooria saab põhineda üksnes olemasolevale materjalile ja mitte olla tõlgenduse/põhjendusena olemas juba enne materjali analüüsi ennast (vastasel korral oleks ju dilemma arusaadav – milleks üldse detailne analüüs, kui tulem on juba ette teada ja olemas?). Ent siingi peituvad oma nõrgad kohad. Nimelt on ilmselge, et kui iga uurimus toodaks oma teooria, siis oleks need otseses sõltuvuses uurija isikust st sisse tuleb hermeneutiline probleem. Teisalt ei saaks ükski loodud teooriatest olla laiemalt kasutatav ja taotleda üldisemat kehtivust. Seega jääks kõik subjektiivsuse ja ühe võimaliku interpretatsiooni tasemele, mis omakorda toob kaasa olukorra, kus sama andmestikku saab erinevate uurijate puhul tõlgendada hoopis mitmel muul moel. Tulemus oleks seega arvukate interpretatsioonide olemasolu, millest ükski ei ole ei tõene ega väär, vaid üksnes võimalik. Parim lahend on aga siinkohal vastavate andmete põhjal loodud teooriate erinev argumenteerituse tase, mis muudab ühed neist tõenäolisemaks ja usutavamateks kui teised.

Eespool arutletud kaks erinevat lähenemisviisi pakuvad küll mõlemad arvestatavaid lahendusi, ent tuleb tunnistada, et kohati tundub induktsioon oma olemuses siiski rahuldavam lahend, sest see pakub lisaks lihtsale mõtteainele ka üldkehtivamaid lahendusi (seni, kuni nende kasutamises ollakse konkreetse materjali ja olemasoleva teooria suhtes oma analüüsidest kriitiline). Ometi jääb põhimõtteliseks erinevuseks, kas üldise arheoloogilise materjali ja mineviku ühiskonna tõlgendamisel on vajalik ja võimalik reeglipäraste arengute tõestamine või suure ajalise distantsi tõttu saab vaid pakkuda võimalikke lahendeid minevikuprotsesside interpretatsioonis.

Viimaks tuleks siinkohal veel mainida Hedeageri töös välja toodud struktuuralse marksismi põhiteesid ehk n.ö alusteooria sotsiaalsete muutuste toimumise protsessist:

- Ükski ühiskond pole loodud vaakumis, vaid on osa suuremast süsteemist
- Toimunud muutusi saab seletada nende ajaloolise tausta põhjal varasemates süsteemides
- Muutused kohalikes ühiskondades peavad mõjutama ka teisi kohalikke ühiskondi ja toimuma suuremate süsteemide sees
- Ühiskonna sotsiaalne reproduktsioon sõltub suurematest suprasotsiaalsetest süsteemidest, mis asuvad väljaspool esimese kontrolli
- Sotsiaalsed struktuurid, mis on ühtaegu antud sotsiaalses reproduktsioonis nii objektid (mõjutatavad) kui subjektid (osalejad ja mõjutajad) ei kontrolli antud protsessi, vaid on selle domineerivaks jõuks

Siia tuleb lisada, et uusmarksistliku teooria järgi on ajaloolise arengu määravaks jõuks kogum tootmisel domineerivatest suhetest suuremate geograafiliste ühikute sees ehk siis need, kes kontrollivad nii kitsamaid kui laiemaid tootmisprotsesse ja seeläbi neist tulenevat kasumit. Toimuvad muutused aga omakorda sõltuvad kohaliku, regionaalse ja supraregionaalsete struktuuride vastastikustest mõjutustest (Hedeager 1992, 24).

Kokkuvõttes on seega struktuuralse marksistliku teooria järgi kaks liikumapanevat jõudu: tootmist domineerivad jõud ja nendevahelised suhted ning mõjutused. Laias laastus taandub ühiskond ja selle areng majandusliku omandi kontrollile ja selles toimunud muutustele, ent marksistliku teooria alusel on pealisehitisena sellega tugevalt seotud kõik ülejäänud ühiskonna ilmingud, millest Hedeageri töö alusel ka järgnevalt juttu tuleb.

Võim, ideoloogia ja rituaal

Hedeager toob välja Runcimani 1982. a uurimuse alusel kolm põhilist võimu vormi, mida vastavalt iseloomustavad:

- Rikkuse omamine ja jagamine
- Ühiskonna liikmetelt prestiižse atribuutika omistamine, kas sakraalse /sekulaarse või individuaalse/institutsionaalse aspekti toel
- Tehniliste ja organisatoorsete vahendite valdamine ja kasutamine, et nõuda alluvust jõu abil (Hedeager 1992, 85)

Kui need punktid on täidetud, on saavutatud võim, mida omada ja kasutada. Üks võimalikke edasisi arenguid on võimulolevate gruppide/isikute positsiooni kindlustamine ja võimu tsentraliseerimine riiklike formatsioonide moodustamise toel. Selle eelduseks Runcimani alusel on juhtkonna spetsialiseerumine, võimu tsentraliseerimine, ühiskonna struktuuride püsivus ning vabanemine varasematest veresugulusel põhinevatest võimuhierarhiatest (Hedeager 1992, 86). Riigi moodustumiseks ja püsimiseks peab võim kombineerima majanduslikku tootlikkust ideoloogilise legitimeerimise ja militaarse organisatsiooniga (Hedeager 1992, 86).

Niisugune on kokkuvõttes Hedeageri poolt kasutatav võimukontseptsioon, millega ka siinkirjutaja, ehk küll vastava materjali vähese valdamise tõttu, üldraamides nõustub. Vastava uurimisteema huvides püüaks aga järgnevalt vaadelda Hedeageri pakutud võimu ja ideoloogia

ning selle sees rituaalide omavahelisi seoseid, jättes kõrvale mitmed teised võimuga seonduvad ühiskonna aspektid (tootmine, suhtlus ja kaubandus teiste gruppidega, sotsiaalne hierarhia jne).

Hedeager seletab ideoloogiat kui sotsiaalses reproduktioonis aktiivset osalejat, mitte selle passiivset väljendajat. Ideoloogia põhifunktsioon on legitimeerida domineerivate gruppide poliitilist jõudu, sest viimast pole neile mitte n.ö ülevalt poolt antud, vaid seda tuleb omamiseks pidevalt taasluua. Võimu legitimeerimine ja institutsionaliseerimine toimib läbi rituaalide, mida Hedeager tõlgendab kui spetsiaalseid suhtlusvorme (Hedeager 1992, 28). Ideoloogial on sotsiaalse reaalsusega kompleksne suhe, sest lisaks võimu legitimeerimisele hägustab see reaalsust läbi rituaalse müstifikatsiooni, mis näib panevat ühiskonna ja selle süsteemid organiseeritult ja vääramatult toimima (Hedeager 1992, 28). Seega peaks rituaalid olema kaitstud kiirete muutuste eest (Hedeager 1992, 28), sest vastasel juhul peaks muutuma ka kord, mille teenistuses nad ideoloogia osana on. Ometi on selge, et olles ideoloogia ja võimuga lähedalt seotud on rituaalid aktiivsed osalejad sotsiaalsetes ja poliitilistes muutuste protsessides (Hedeager 1992, 81). Siit tulenebki probleem: miks ja millal on rituaalid muutumatud ja/või muutlikud?

Vastus esitatud küsimusele tuleneb sellest samast ühiskonnas toimunud arengute ja muutuste toimumisest. Nimelt on võimalik kahepoolne olukord. Rituaalide püsivus ei pruugi tähendada, et ühiskond on muutumatu. Uue juhtiva grupi esilekerkimisel võivad jääda rituaalid samaks just sel põhjusel, et kinnitada alamatele gruppidele, et tegelikkuses on olukord sama nagu varem ja seeläbi on võimalik oma positsioone uues situatsioonis kindlustada. Teisalt võib toimuda uute rituaalide esilekerkimine, et ideoloogias oma võimu legitimeerida, kui uus juhtiv grupp on saavutanud juba teatava kontrolli ja soovib järgnevalt oma üleolekut ning erinevust demonstreerida uue ideoloogia ja selles toimuvate rituaalide kaudu. Üldjuhul peetakse rituaale siiski konservatiivseteks, mis oma olemuselt on seotud traditsiooniga, sest just kordus ajas muudab sündmuse rituaaliks (Hedeager 1992, 78).

Seega on rituaalid ühest küljest küll traditsioonilised ja konservatiivsed, teisalt aga sõltuvalt võimalolijatest muutlikud ja uut ideoloogiat ning seeläbi ka võimu kehtestavad. Nad võivad olla teatud hetkel nii ajas tagasi viitavad (minevikku orienteeritud), aga ka tulevikku suunatud ja aktiivselt uue korra kehtestamisse kaasatud. Antud olukorda ja rituaalide püsivust või muutumist ajas tuleb arvestada ka arheoloogilise materjali tõlgendamisel. Näiteks aarete puhul kerkib esile küsimus, millal on võimalik tuua interpretatsioonis paralleele eelnenud perioodiga, millal ja mis põhjustel näha konkreetset leius hoopis uut ilmingut ning mis võiks olla selle tagamaad ja kui kaugele ulatuvad selle mõjud. Sellele lisandub omakorda veel individuaalsete ja avalike rituaalide küsimus – kuivõrd need erinevad, missugused on nende toimimise ajaskaalad ning kuidas on nad omavahel seotud.

Aarded

Aarete teema on siinkirjutajale arusaadavatel põhjustel kõige huvipakkuvam ning seetõttu on sellele temaatikale pööratud suuremat tähelepanu, püüdes leida vajalikku võrdlusmaterjali Eesti keskmise rauaaja aarete võimalikul tõlgendamisel.

Hedeager vaatleb aardeid suuresti võrdluses hauapanustega läbi kogu rauaaja. Samas toob ta välja huvitava tähelepaneku, miks aardeid kasutatakse siiski ühiskonna interpreteeringus vähem kui kalmeleide. Põhjus peitub asjaolus, et vähemasti osad aardeleiad on märgid rituaalidest, mis tänapäeva uurija religioossele tundmusele (niipalju kui seda muinasaegse inimese omaga võrrelda saab) on võõrad (Hedeager 1992, 33). Siit tuleneb juba esimene probleematika aarete tõlgendamispüüdlustes. Kuivõrd on neid võimalik tõlgendada?; kas, kuidas ja miks aardeid üldse klassifitseerida?; kui tõenäolised saavad pakutavad tõlgendused

olla ja kas või kuidas nad teooriasse sobituvad?; kuidas aardeid ja nende muutusi käsitleda ühiskonna tõlgendamise raames? jne.

Hedeager nagu mainitud võrdleb kalmeleide ja aardeid nähes nendes gruppides toimunud muutustes ja gruppide omavahelises võrdluses selgeid märke ühiskonnas toimunud protsesside kohta, täpsemalt riiklike moodustiste kujunemise suunas. Nimelt pöörab ta tähelepanu, kas aarde ja kalmeleidude seas on sarnaseid või erinevaid esemeid nii ajas kui ruumis ning kas on teatud esemetüüpe, mis samaaegselt teineteist välistavad (näiteks esinedes kalmetes, pole neid aaretes või vastupidi). Tema esemeanalüüsis on kuus põhipunkti, mida ta ükshaaval järgib:

- Leiukontekst – kas esemetüüp leidub vaid aaretes või kalmetes või mõlemas korraga
- Esemekogu – kas leidub teatud esemekogumeid (kui paljudest objektidest need koosnevad ja kas esineb teatud esemetüüpide kindel kooslus), mis on aaretele või kalmetele iseloomulikud
- Geograafiline variatsioon – kas esemetüüpe on leida eri piirkondades ühtlaselt ja kuidas nad jagunevad piirkonniti aarete ning kalmete vahel
- Kronoloogiline variatsioon – kas esemetüüpe on leida eri perioodidel ühtlaselt ja kuidas nad jagunevad ajaliselt aarete ning kalmete vahel
- Tava-aarete ja votiiivdeponeeringute¹ eristumine
- Aarete ja hauapanuste osalus ideoloogias ja rituaalses kommunikatsioonis

Samas tunnistab ta, et hauapanused peegeldavad sotsiaalsete struktuuride karakteristikuid paremini kui aarded, sest viimased on enamasti kollektiivse ja avaliku iseloomuga, samal ajal kui hauapanustel on suurem individuaalne tähendus (Hedeager 1992, 93-94). Antud käitlus on aga siiski mõnes mõttes problemaatiline, sest ühest küljest olid osad aarded loomulikult ideoloogia teenistuses avalike rituaalide väljendused, teisalt aga ei saa alahinnata individuaalsete varadeponeeringute osakaalu. Iseasi, kuidas neid kahte eristada. Samal ajal võivad teatud ühiskonna arenguetappidel just hauapanused olla suure avaliku tähtsusega märgid uue esilekerkiva grupi demonstreerimiseks ja selle staatuse kinnitamiseks, omamata otsest seost eelkõige lahkunu isikuga.

Järgnevalt vaatleks Hedeageri arusaamu erinevate aardetüüpide väljaselgitamiseks. Nimelt on olnud pikaajaline arutelu teemal, kuidas eristada religioossetel põhjustel peidetud aardeid n.ö tava-aaretest. Kui enamikel juhtudel seostatakse esimesi vastavalt märgalade ja vesikeskkonnaga, teisi aga kuiva maa leidudega, siis Hedeager antud olukorraga nõustuda ei saa. Tema analüüsist selgub, et Taani rauaaja aaretest on märgaladelt leitud 454 aardest 100 kullast, samal ajal kui kuivalade 444 leiust on kullaleiud olnud 359 juhul. Kuna aga leitud esemete iseloom ja materjal (kulda seostatakse eelkõige uskumuste ja rituaalse praktikaga, kuigi osadel juhtudel on teada ka tema maksevahendiline iseloom) viitab suures osas religioos-rituaalsele praktikale, siis ei saa tõlgendust taandada vaid leiukeskkonnale. Nimelt võis keskkonna valik nagu ka deponeeritud esemete valik sõltuda perioodist ja pidev deponeerimispraktika puudub. Näiteks 90% kullaleidudest pärineb varasest germaani rauaajast ja 50% metallileidudest (mitteväärismetall) kuulub eelrooma rauaaja suurte relvaohverduste hulka (Hedeager 1992, 20), näidates selgeid muutusi rituaalide läbiviimise põhimõtetes.

Esemetest lähtudes argumenteerib ta edasi rituaalsete deponeeringute toetuseks, et kui aarded oleks olnud vaid sekulaarsed varasäästud, siis peaksid nad sisaldama suvalist artefaktide valikut. Ometi on arheoloogilises materjalis näha, et osadel juhtudel on peidetud teatud esemegruppe (näiteks võrud või kuldbrakteaadid koos sõlgede ning helmestega), mis viitab nende religioossele taustale. Peale selle, kui osad neist gruppidest seostuvad teatud kindla keskkonnaga (väikesed võruleiud kuivaladelt, brakteaadileiud koos sõlgede ja helmestega

---

¹ Tava-aarded on siinkirjutaja tõlgenduse järgi kui varasäästud või ohu korral peidetud varandus, votiiiv deponeeringud aga kui religioossetel ja rituaalsetel põhjustel peidetud vara.

vesikeskkonnast), siis teisi gruppe võib leida võrdset nii veega seotult kui kuivalt maalt (Hedeager 1992, 75-76).

Loomulikult on esemete analüüs ja nende vaatlemine seoses hauapanuste, ajalise ja ruumilise varieeruvusega aarete interpreteerimise käigus äärmiselt vajalik. Samal ajal ei välistaks siinkirjutaja laiapärgelisema interpreteeringu huvides siiski ka arvestamist leiukeskkonnaga ning selle lisaks tuleks vaadata konkreetset leidu ka seoses teiste juurespaiknevate muististe ja kultuurmaastikuga, millele võimalusel lisanduks ka näiteks topograafiline analüüs.

Viimaks võiks veel sõltuvalt siinkirjutaja perioodilisest huvist heita pilku Taani germaani rauaaja (500-800m.a.j) aarete iseloomule ja Hedeageri analüüsile võrdluses hauapanustega. Esimene olulisem tähelepanek peitub asjaolus, et antud perioodil vähenevad oluliselt kalmetesse paigutatud hauapanused, mis varasematel perioodidel on olnud pigem rikkaliud. Hedeager on seda oma uurimuse seisukohast tõlgendanud järgmiselt: rooma rauaajal esile kerkinud ja riiklike formatsioonide läbi viinud uus eliit oli järgnevatel perioodidel ennast juba sedavõrd kindlustanud, et oma erilist kohta ei näidanud enam läbi rikkalike matuste, vaid rituaalsete deponeeringute, otsides seeläbi jumaluste poolehoidu, kindlustamaks isiklikku võimu (Hedeager 1992, 80). Kui varem olid rituaalid ja ideoloogiline praktika seostunud hauapanustega, millele viitab arheoloogiline materjal, siis tundub, et just nüüd, pärast seda kui mõnda aega on järgitud veel vanu traditsioone, et ennast alguses kehtestada, on toimunud üleminek uuele rituaalipraktikale. See süsteem näib kokku langevat ka eespool esitatud rituaalide muutlikkuse ja püsivuse arutlusega (küll siinkohal vaid aarete näite põhjal). Mis aga veel huvitavam, germaani rauaaja teisel poolel näivad rituaalsed aardeleid üldse kaduvat. On arutluse küsimus, kas selle põhjuseks on uue eliidi eriti kindel positsioon ja staatus, mis võimaldas neil materiaalset vara kasutada poliitiliste liitude loomisel ja majandusringluses, loobudes täielikult kõrgemate olevuste toetuse taotlusest, või lihtsalt asjaolu, et u. 6. saj keskpaigas vähenes kullaringlus Skandinaavias drastiliselt ja seega lihtsalt polnud, mida peita. Ometi on teada, et järgneval perioodil s.o viikingi ajal kasvab aarete arv silmanähtavalt, koosnedes nüüd küll peamiselt hõbeesemetest. Selle perioodi erinevate aardedüüptide väljaselgitus ja tõlgendus on aga omaette küsimus, mis tõenäoliselt nõuaks suuremat sarnast või miks mitte erinevat taustauuringut kogu ühiskonna ja selles toimunud protsesside osas.

Kokkuvõte

Lotte Hedeageri monograafia „Iron Age Societies. From Tribe to State in Northern Europe 500BC to AD700” on üks näide ühiskonnakäsitlusest uusmarksistlikus vormis. Töös on püütud läbi aarete, hauapanuste ja asulakohtade analüüsi leida argumente toomaks Taani riiklike formatsioonide kulgu ajas tagasi rooma rauaaja konteksti. Nimetatud olulise ühiskondliku arengu põhjusena näeb autor eelkõige muutunud majandussuhteid ja omandikontrolli süsteemi, mis tuleneb laiemalt ühiskonnasisesest konfliktist (tootmise individuaalne omamine, suurenev kasum, inimeste arvu kasv, maajagamise jpm) ja mille läbi toimub juhtivate gruppide suurem ekspluatatsioon madalamate gruppide suhtes ning moodustuvad uued hierarhiad, mille lõpptulemuseks on riiklikud formatsioonid (Hedeager 1992, 237-238).

Niisugusele arengule näivad viitavat ka kolme arheoloogilise leiugrupi analüüsid antud ajalises raamistikus. Ometi tuleks siinkohal küsida, mis alustel ja miks valiti esindavaks just need leiurühmad ja mitte näiteks kaitserajatised või olulised kaubandus- ja käsitöökeskused, mis eriti iseloomustavad germaani rauaega. Miks on eelistatud pigem religiooni, ideoloogia ja rituaalidega otseselt seostuvaid leiurühmi, kuigi põhiteooria juured peituvad majanduslikes postulaatides? Püsima jääb ka tehtava üldistuse problemaatika: kuivõrd on loodud ja kinnitust leidnud teooria kehtiv kogu Skandinaavia ulatuses ja kas ta seda üldse peaks taotlema/võiks taotleda?

Sellest hoolimata on Hedeageri töö arvestatav oma materjali detailse analüüsi ja teoriakasutuse näitena, pakkudes suurt huvi ka siinkirjutaja aarete käsitlemise seisukohalt. Jäädagi arutluse teemaks, milliseid järeldusi saab aarete põhjal teha ühiskonna ja selle muutuste kohta ning kuidas sõltuvad need järeldused vastavalt valitud teooriaraamistikust.